

Ольга Ліщинська

ФІЛОСОФСЬКІ ВИМІРИ ВІЗУАЛЬНО-МИСТЕЦЬКОЇ ТВОРЧОСТІ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Львівський національний університет імені Івана Франка,
філософський факультет, кафедра теорії та історії культури
вул. Університетська, 1, 79000, м. Львів, Україна
e-mail: olha.lishchynska-mylyan@lnu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-5659-0076

У статті розкрито головні тенденції візуально-мистецької творчості крізь призму філософського виміру пандемічної екстремальності. Арт-практики проаналізовано на основі філософського підходу В. Луканової і триад пандемічної екстремальності: «загроза – випробування – подолання» та «страждання – стійкість – перетворення». Тріади пандемічної екстремальності розглянуто як конструктивну стратегію нівелювання негативу поширення COVID-19. Показано, що пандемія вводить людство у своєрідний стан війни (загроза), зумовлює страх, відчуження, глобальність поширення недуги (випробування і страждання), але одночасно дає поштовх для проявлення пильності, піклування, турботи, солідарності, любові, пробудження (подолання і перетворення). Підкреслено, що екзистенційні питання уможливають подолання пандемічного негативу і дають поштовх до життєствердної ресоціалізації – перегляду ціннісно-смиислового ставлення до світу і трансформації способу життя. Розкрито головні мистецькі тенденції в умовах пандемії COVID-19: діджиталізація і віртуалізація арту; реалізація нових рівнів спілкування, особливо дистанційних, на онлайн платформах і в соціальних мережах; виникнення актуальних креативних практик; акціонізм, соціальна дієвість арту, звернення до гострих соціокультурних проблем; оповсякденювання мистецтва. Виділені візуально-мистецькі тенденції розкрито через філософські триади екстремальності. Прослідковано, як мистецькі практики перетворюють страждання у вироблення стійкості, а песимізм зневіри і приреченості переводять у царину просвітлення і життєствердження. Показано, як активне діяльне включення митців у подолання негативів пандемії формує у реципієнтів позицію відповідальності, ініціативності, волонтерства. Простежено, як евристична активність арт-практик сприяє проактивності, стійкості, пильності, солідарності, любові та просвітленню.

Людство впродовж останніх двох років зіткнулося з безпрецедентною за масштабом і глибиною світовою кризою – поширенням пандемії COVID-19. Країни і народи, один за одним, потрапляли в неочікувані і непрогнозовані карантинні реалії, які істотно змінили звичний спосіб буття, видозмінили різні царини професійної діяльності, суттєво втрутилися у звичний ритм дозвілля та особистого життя кожного індивіда на планеті. Пандемічна криза в умовах глобалізованого світу вперше в історії людства набула такого тотального виміру, охопила всі держави і їх громадян, систему охорони здоров'я, економічну, політичну, соціальну, освітню, культурну сфери.

Теоретизування пандемічної ситуації зумовлює потребу проведення категоріального аналізу досліджуваних питань. Вагомий методологічний інструментарій осмислення психологічних і світоглядних аспектів буття в умовах екстремальної ситуації, зумовленої пандемією, пропонує М. Магомед-Емінов. Вчений трактує пандемію як типовий вияв екстремальної ситуації, порушення попереднього способу життя, вихід зі звичної повсякденної реальності в новий стан буття, що має високий ступінь загрози для життя людини і суспільства; характеризується невизначеністю, непрогнозованістю, нестабільністю, підривом віри у сталість світу і власну безпеку [6]. Зазначає, що пандемічна екстремальність COVID-19 відзначається неспівпадінням вимог наявної реальності і найвищої загрози, реальність якої часто відхиляється, часами сприймається як декларована. М. Магомед-Емінов вбачає у цьому серйозну проблему і закликає до максимальної вольової зосередженості і докладання цілеспрямованих зусиль щодо ресоціалізації – перегляду ціннісно-смиислового ставлення до світу і трансформації способу життя.

Філософський аналіз пандемічної ситуації здійснює В. Луканова. Розмірковуючи про характеристики катастрофічної екстремальності пандемії, дослідниця акцентує на масштабності поширення хвороби, її життєнебезпечності, деструктивності, насильницькій природі, а також негативних наслідках пандемії [4]. В. Луканова окреслює концепт «екстремальної ситуації» і виділяє такі її аспекти як проблемність, потрясіння, граничність, необхідність робити вибір. Досліджуючи феномен пандемії, філософиня вказує на пандемічні риси: неочікуваність, небезпечність, незвичайність, стресовість, дезадаптація. В. Луканова у своєму дисертаційному дослідженні здійснює соціально-філософський аналіз феномену пандемії, розкриває його підґрунтя, сутність та динаміку [див. 5]. Вивчаючи пандемію крізь призму її соціально-філософських вимірів, у горизонті буття людини і суспільства, філософиня порушує питання цілісності людського існування, загострення екзистенційних сенсожиттєвих питань буття і небуття, здоров'я і хвороби, життя і смерті, актуалізованих пошестю.

Філософські інтерпретації та осмислення пандемії COVID-19 мають доволі широку амплітуду змістовних виражень: від заперечення життєнебезпечності й тотальності коронавірусної інфекції і гострої критики карантинних заходів й обмежень до діаметрально протилежної позиції екзистенційного страху і відчаю, максимального схвалення і захоплення соціального дистанціювання і профілактичних мір. Серед піонерів філософського дискурсу пандемії Дж. Агамбен, який у своєму есе «Винайдення епідемії» піддає гострій критиці карантинні

кроки державних структур і рекомендації організацій охорони здоров'я [10]. Філософ проводить паралелі між карантинном і військовим режимом, говорить про терор системи охорони здоров'я, препарує термін «соціальне дистанціювання». Карантинні захисні міри розглядає в душі концепції М. Фуко (за твором «Наглядати і карати») і вбачає в них бажання дисциплінувати суспільство: репресивно контролювати, відчужувати й атомізувати. Навряд чи такий підхід можемо вважати вірним або конструктивним, адже статистика перебігу хвороби впродовж останніх двох років засвідчує, що є вагомими причини ставитися до ситуації серйозно і відповідально.

Зваженою і більш адекватною та практично значущою виглядає позиція таких філософів, як Р. Бранд, В. Браун, Б. Еванс, Ж.-Л. Ненсі, С. Жижек, С. Флашпелер та ін., які свідомі реальної небезпеки COVID-19, висловлюються за розсудливу критично осмислену оцінку ситуації [див. 14]. Так, Б. Еванс усвідомлює глобальність і всеохопність пандемії, розглядає цю ситуацію через призму «ефекту доміно» чи «метелика» [14]. Визначальними настановами, на думку філософа, є збереження розсудливості, турбота про добробут інших, повсякчасна пильність.

Р. Бранд в есе з промовистою назвою «Все, що мені потрібно, це повітря, яким я дихаю (і любити тебе)» розглядає коронавірусну хворобу як тотальне планетарне явище і розмірковує про сенс пандемічного часу [9]. Автор підкреслює, що постраждали всі люди, світ охоплений пандемічною кризою. На його думку, разом з усім сукупним негативом «вірус» дав можливість усвідомити, що нинішні найбільш значущі інституції, структури і системи є тимчасовими. І зараз слушний час, щоб це осмислити і поміркувати про оманність минутих цінностей. Пандемія COVID-19, за визначенням Р. Бранда, це війна, і ми всі нею охоплені. Продовжуючи роздуми, заявляє, що пандемія загострила світові протиріччя і диспропорції, гостро увиразнила нерівність між країнами і народами, адже хтось залишається без хліба в той час, як інші плавають на незайманих яхтах. Мислитель вважає, що настала мить для саморефлексії, сенсожиттєвої переоцінки. Адже ми не зможемо суттєво реорганізувати світ і цивілізацію, не зазнавши особистого та колективного пробудження. Цей час варто використати для подорожі всередину свого ества, розкриття свого істинного автентичного «я». Р. Бранд закликає світове співтовариство подолати індивідуальний страх та егоїзм, відкритися для істинної всеохопної любові. Підсумовуючи, зазначає, що ми не просто пов'язані спільною проблемою, ми єдині – вкорінені у спільному вітальному джерелі, і саме любов дасть усвідомлення життєрятівного абсолютного всепланетного єднання.

Р. Еспозіто в есе «Встановлення життя» актуалізує латинський вислів «*Vitam instituire*» [11]. Його гостроту і своєчасність викликала ситуація, коли кожне людське життя на планеті опинилося під загрозою. Філософ цитує думки Х. Арент про те, що люди є початком, бо наш перший акт – це прийти у світ, розпочати те, чого раніше не існувало. За Р. Еспозіто, в бутті кожного після першої з'яви настає «друге народження» – як істоти соціальної, політичної, буття в спільноті, громаді, разом з іншими, для інших, через інших. І ці межі стосунків нині опинилися під загрозою через коронавірусну інфекцію. Р. Еспозіто не схильний

драматизувати ситуацію і вбачати в ній трагедію. На його думку, сьогодні настав особливий час усвідомлення і розуміння, що пандемія нас, людей, об'єднує спільною дистанцією. Наш шлях – захистити життя від сліпої сили, що намагається його руйнувати, нищити, знівелювати. Філософ наголошує на вагомості і життєнеобхідності утвердження символічного солідарного зв'язку між людьми.

Ще одним важливим аспектом філософського аналізу ситуації довкола пандемії COVID-19 є увага до інформаційного, цифрового виміру буття і процесів віртуалізації. Вимушене соціальне дистанціювання, повна чи часткова самоізоляція неминуче призводять до відчуження, відсторонення, відторгнення. Ґрунтовний філософський аналіз цих питань провів М. Епштейн [8]. Час пандемії він означає як добу фізичного відчуження та інтровертної глобалізації. Констатує синхронне наростання біофобії і технофілії. На його думку, пандемія виростає за межі простого історичного явища, поширює свій вплив на царину антропогенезу і призводить до видозмінювання людської сутності: формується відповідний тип людини – Homo virtualis, Homo sedens (людина сидяча), Homo tegens (людина прихована). Наскільки тривалим і значущим для майбутнього буде новий тип людини сьогодні прогнозувати важко, але актуальність і буттєвість такої форми на собі відчуває чи не кожен індивід.

Пандемічна криза стала випробуванням, порушила повсякдення, звичне спілкування, професійну і творчу діяльність, сколихнула цілісність і гармонію зі світом, поставила під загрозу саме життя людини, її свободу, сенс і автентичність буття; пандемія стала поворотним моментом, адже одночасно оприявнила і відкрила нові можливості, дала поштовх до мобілізації, активного перетворення. Як вказувалося вище, М. Магомед-Емінов акцентує на необхідності ресоціалізації – ціннісно-сміслового переосмислення, трансформування способу життя, актуалізації життєствердних смислових орієнтацій [див. 6]. Пандемія COVID-19 може і повинна стати часом проявлення стійкості і праці над собою, періодом просвітлення і особистісного росту.

Філософські роздуми В. Луканової і розгляд пандемії в руслі екзистенціалізму як межової ситуації, що випробовує людську волю, її стійкість і мужність, відкривають перспективу загострення людського прагнення до виживання, активізації потенціалу збереження і утвердження буття. Дослідниця окреслює тріади концепту кризової ситуації: «загроза – випробування – подолання», «страждання – стійкість – перетворення» [див. 5]. Ці тріади можна розглядати як конструктивну стратегію нівелювання негативу пандемічної ситуації. Акцентовані категорії корелюються з думками вищезгаданих філософів: пандемія як стан війни (загроза), страх, відчуження, глобальність поширення недуги (випробування і страждання), пильність, піклування, турбота, солідарність, любов, пробудження (подолання і перетворення).

Великий потенціал подолання негативу пандемії має мистецька творчість як евристична активність, спосіб самореалізації і самовираження. Творчість, особливо мистецька, дозволяє долати внутрішні кордони, дає звільнення, вихід за межі в царину свободи і життєствердження. Мистецтво є креативною сферою, яка миттєво реагує на подієвий світ і цивілізаційні контраверзи. Арт-діячі одразу відрефлексували пандемічну дійсність. Головні тенденції, які фіксуємо в мисте-

цтві епохи пандемії COVID-19 – це віртуалізація і діджиталізація в мистецькій царині; поява нових рівнів комунікації (насамперед віртуальної); нові креативні практики; соціальна активність, дієвість мистецтва та акцент на злободенних соціокультурних проблемах; оповсякденювання мистецтва [3].

До окреслених мистецьких тенденцій варто застосувати тріади пандемічної ситуації, виділені В. Лукановою: *загроза* поширення коронавірусної інфекції і *випробування*, пов'язані з недугою, карантинними обмеженнями, підштовхнули до пошуку шляхів *подолання*. Цілком слушні слова М. Шпіглера, директора міжнародного ярмарку мистецтва Art Basel, про те, що коронавірус каталізував швидкий цифровий ренесанс [цит. за 2]. Мистецтво віртуалізується і цифровізується з неймовірною швидкістю, поширюються онлайн арт-ринки, крамниці, виставки, нові експериментальні галереї, арт-освіта переходить на онлайн платформи, з'являються просвітницькі програми, лекції і курси, у віртуальний доступ викладають кращі світової музеї та галереї, viewing rooms («оглядові кімнати»). Карантинна ізольованість долається через мережеве спілкування на платформах соціальних мереж Instagram, Facebook, Twitter та ін. Масовими і широковідомими стали акції #MuseumFromHome, #stayathome, #museumcoffeebreak. Важливий арт-проект, про який варто згадати, продемонстрував UNICEF на Facebook сторінці: діти з допомогою картин, рисунків, постерів діляться порадами щодо безпеки під час пандемії COVID-19 [15]. Значущість таких ініціатив посилена їх поліфункціональністю: поєднанням просвітницької, інформаційної, комунікативної, арт-терапевтичної ролей.

Подолання пандемічної екстремальності (з її загрозами і випробуваннями) мистецтво здійснює з допомогою різного роду альтернативних моделей і креативних арт-практик. Підтвердженням слугує діяльності як професійних митців, так і аматорів. До прикладу, Міжнародний проєкт «Мистецтво в часи пошесті» (кураторки – директорка Інституту культури і релігії Католицького університету С. Вишинського у Варшаві М. Вжесняк, завідувачка відділу мистецтва новітніх технологій Інституту проблем сучасного мистецтва НАМ України О. Ременяка). Віртуальна виставка творів часу пандемії широко представила емоційну палітру нової реальності [7].

Пандемічна криза вплинула на художні засоби, техніки, покликала до життя нові креативні ідеї. Іспанський митець Х. М. Баллестер у своїй серії «Приховані простори» копіює відомі шедеври без головних героїв-людей. О. Ройтбурд організував виставку «Хроніки чумного року», на якій представив сорок картин, присвячених пандемії. Виставка побувала в ряді українських міст влітку-восени 2020 р. Є. Семенюк актуалізував персонажів картин Модільяні, Шагала, Шіле як людей доби COVID-19: із захисними масками, рукавичками (цикл картин «Мистецтво на карантині»).

Проявлення в мистецтві другої тріади В. Луканової «*страждання – стійкість – перетворення*» може продемонструвати акціонізм. Динамічне, соціально дієве мистецтво дії стирає грань між артом і дійсністю, акцентуючи виключно на гостро злободенних соціокультурних проблемах. Акціонізм пандемічної доби допомагає наблизитися, досягнути катастрофічну ситуацію і побачити варіанти її подолання. Акціонізм мистецькими практиками перетворює *страждання* у

вироблення *стійкості*, а песимізм зневіри і приреченості *перетворює* на просвітлення і життєствердження. Активне діяльне включення митців-акціоністів у подолання негативів пандемії формує у реципієнтів позицію проактивності, солідарності, волонтерства. Проактивний мистецький акціонізм корелюється з концептом цінностей спільного блага комунітаризму. Так, один із чільних представників комунітаризму А. Етціоні в одній із своїх нещодавніх статей зазначає, що в умовах COVID-19 тестує комунітарні цінності в соціокультурних реаліях різних країнах [12]. Мислитель заявляє, що покладаючись на комунітарні цінності та соціальні норми, а не на жорсткий тиск державних структур, громади можуть швидко й адекватно реагувати на виклики пандемії. А. Етціоні констатує, що локдаун виявив численні проблеми соціокультурного життя, люди проявляли нетерпимість та егоїзм, однак значно більше виявив просоціальної та альтруїстичної поведінки [13]. Люди демонструють солідарність і взаємодопомогу, виявляють доброзичливість, спільнотність, професійну відданість і жертвовність.

Акціонізм спричинений пандемією COVID-19 охоплює як проєкти окремих митців, так і художніх об'єднань. Британський художник, відомий портретами королівської сім'ї, Т. Крофт в умовах локдауну започаткував акцію підтримки медиків – митці портретували працівників лікарень і медзакладів і розміщували картини в соцмережі Instagram з відповідним хештегом. Відомий стріт-арт митець Бенксі лікарям, що борються з коронавірусною інфекцією, присвятив картину «Нові правила гри» («Game Changer»). Митець метафорично зобразив лікарів в образі супергероїв наших днів. Весною 2021 р. (у річницю національного локдауну) влаштували аукціон Christie's і продали полотно за рекордну суму, кошти перерахували Національній службі охорони здоров'я Великобританії. Мистецьке об'єднання українських графіків Асоціація «4-й Блок» у червні 2021 р. провело трієнале екологічного плакату, темою якого стала ідея солідарності людей в час пандемії.

Застосовуючи тріади пандемічної ситуації В. Луканової: долання *страждан-ня* через *стійкість*, *перетворення* їх у просвітлення, можна продемонструвати на основі такої тенденції, як оповсякденювання мистецтва. Мистецтво епохи пандемії розчиняється у повсякденні, а повсякдення стає мистецтвом. Ці процеси корелюються з концепцією «соціальної скульптури» Дж. Бойса, згідно з якою мистецтво формує не мертві пластичні маси, а саме життя, і кожна людина стає художником, перетворює «соціальне тіло» (суспільство), і в цій суспільній трансформації кожен може і повинен взяти участь [1]. На думку Дж. Бойса, світ можна *перетворити* шляхом художньої практики. Взаємозалежність, солідарність і відповідальність людей, охоплених пандемією, проявляється в художній практиці, адже, за Дж. Бойсом, мистецтво моделює свободу і реалізовує її в масштабі суспільства.

Мистецтво стає креативним часопроведенням людей вимушених перебувати на ізоляції. Так, Д. Гокні, залишаючись у своїй садибі в Нормандії, весною 2020 р. створив серію зі ста шістнадцяти карантинних картин, об'єднаних темою пробудження природи. Одна з найвідоміших картин серії має дуже влучну назву-сентенцію: «Пам'ятайте, вони не можуть зупинити весну». Д. Гокні у співавторстві з мистецтвознавцем М. Гейфордом взимку 2021 р. опублікував книгу «Весну відмінити не можна». Іспанський стріт-арт митець Пежак (Pejac),

залишаючись на самоізоляції, почав творити картини на вікнах і запустив флеш-моб з хештегом #STAYARTHOMEPEJAS. Ідею широко підтримали, в різних куточках світу люди викладали в мережу фото віконного мистецтва. Прикладів оповсякденювання мистецтва дуже багато, усі вони в різний спосіб заохочують арт-діяльність з комунікаційною і терапевтичною метою.

Візуальне мистецтво гостро реагує на екстремальність COVID-19. Філософський аналіз арт-процесу останніх років засвідчує, що митці глибоко усвідомлюють існуючі *загрози й випробування* пандемії і пропонують широкий спектр конструктивних варіантів *подолання* пандемічного негативу та його життєствердного *перетворення* з допомогою арт-практик. Мистецька ресоціалізація відбувається через віртуалізацію і діджиталізацію, задіювання нових рівнів комунікації, евристичність візуальних практик, акціонізм та оповсякденювання арту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойс Й. Беседа о своей стране: Германия // Художественный журнал. Moscow art magazine. №5. 1994. URL: <http://moscowartmagazine.com/issue/62/article/1290>
2. Буцикіна Є. Мистецький світ в умовах пандемії: нові формати. URL: <http://www.korydor.in.ua/ua/stories/art-world-and-pandemia.html>
3. Ліщинська О., Іванкова-Стецюк О. Візуальне мистецтво в умовах пандемії COVID-19: філософсько-естетичний аспект // Глобальні трансформації у сфері культури: виклики сьогодення. Матеріали Міжнародної конференції (м. Львів, 29-30 жовтня 2021 р.) Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2021. С. 115-118.
4. Луканова В. Пандемія як антисистема: аналіз конститутивних аспектів. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/833725.pdf>
5. Луканова В. Феномен пандемії: підґрунтя, сутність, динаміка (соціально-філософський аналіз) : автореф. дис ... канд. філос. наук : 09.00.03. Дніпро, 2019. 17 с.
6. Магомед-Эминов М. Психологические рекомендации о поведении и деятельности человека в экстремальной ситуации пандемии (COVID-19). URL: <https://www.msu.ru/info/virusprevention/docs/phyrecomend.pdf>
7. Мистецтво в часи пощесті/ sztuka w czasach zarazy / art in the time of plague / l'arte nei tempi dell'epidemia. URL: https://academia.gov.ua/wp-content/uploads/2020/04/0111_Sztuka-w-czasach-zarazy-1.pdf
8. Философия ковида. Беседа с Михаилом Эпштейном о глобальных вызовах пандемии. URL: <https://www.svoboda.org/a/filosofiya-kovida/31438209.html>
9. Brand R. All I need is the air that I breathe (And to love you). URL: <https://lareviewofbooks.org/article/quarantine-files-thinkers-self-isolation/>
10. Coronavirus and philosophers. M. Foucault, G. Agamben, S. Benvenuto. URL: <https://www.journal-psychoanalysis.eu/coronavirus-and-philosophers/>
11. Esposito R. Instituting Life. URL: <https://lareviewofbooks.org/article/quarantine-files-thinkers-self-isolation/>
12. Etzioni A. COVID-19 Tests Communitarian Values. URL: <https://thediplomat.com/2020/07/covid-19-tests-communitarian-values/>

13. Etzioni A. Coronavirus Kindness: The Pandemic Has Exposed Every American's Angels and Demons. URL: <https://nationalinterest.org/feature/coronavirus-kindness-pandemic-has-exposed-every-americans-angels-and-demons-136247>
14. The Quarantine Files: Thinkers in Self-Isolation. URL: <https://lareviewofbooks.org/article/quarantine-files-thinkers-self-isolation/>
15. UNICEF. Facebook social media community. URL: <https://www.facebook.com/unicef/>

Olha Lishchyns'ka

PHILOSOPHICAL DIMENSIONS OF VISUAL AND ARTISTIC CREATIVITY DURING THE COVID-19 PANDEMIC

Ivan Franko National University of Lviv, Faculty of Philosophy,
Department of Theory and History of Culture
Universytetska str., 1, 79000, Lviv, Ukraine
e-mail: olha.lishchynska-mylyan@lnu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-5659-0076

The article reveals the main trends of visual and artistic creativity through the prism of the philosophical dimension of pandemic extremity. Art practices are analysed based on V. Lukanova's philosophical approach and the triad of the pandemic extremity: "threat – test – overcoming" and "suffering – resilience – transformation". Triads of pandemic extremity are considered as a constructive strategy to level the negative spread of COVID-19. It is shown that the pandemic puts humanity in a kind of war (threat), causes fear, alienation, the global spread of the disease (trial and suffering), but also gives impetus to vigilance, care, care, solidarity, love, awakening (overcoming and transforming). It is emphasized that existential issues make it possible to overcome the pandemic negativity and give impetus to life-affirming resocialization – a revision of the value and meaning of the world and the transformation of lifestyle. The main artistic tendencies in the conditions of the COVID-19 pandemic are revealed: digitalization and virtualization of art; implementation of new levels of communication, especially remote, on online platforms and social networks; the emergence of relevant creative practices; actionism, social effectiveness of art, appeal to acute socio-cultural problems; everyday life of art. Selected visual and artistic tendencies are revealed through philosophical triads of extremity. It follows how artistic practices turn suffering into the production of resilience, and the pessimism of despair and doom is translated into the realm of enlightenment and affirmation. It is shown how the active involvement of artists in overcoming the negatives of the pandemic forms in the recipients a position of responsibility, initiative, volunteerism. It is seen how the heuristic activity of art practices promotes proactivity, resilience, vigilance, solidarity, love, and enlightenment.

Стаття надійшла до редколегії 22.10.2021

Прийнята до друку 24.11.2021